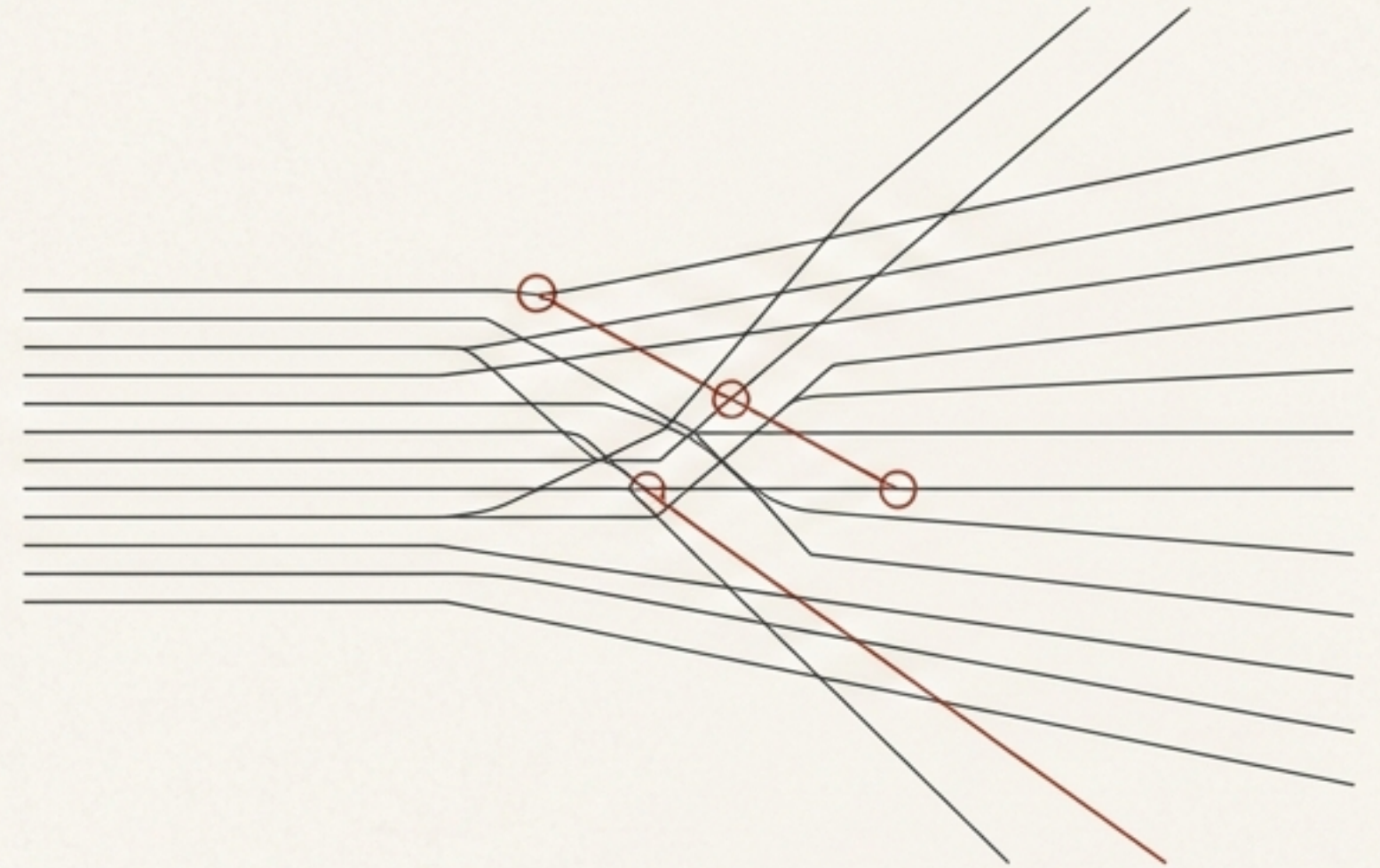

Mõistus hirmu vastu: Lucretiuse universum

Kuidas üks Rooma poeet püüdis
vabastada inimkonda hirmust

Inimkonna ahelad: hirm jumalate ja surma ees

Lucretiuse jaoks ei olnud filosoofia pelgalt akadeemiline harjutus. See oli ravim, mis pidi leevendama kahte peamist kannatuse allikat:

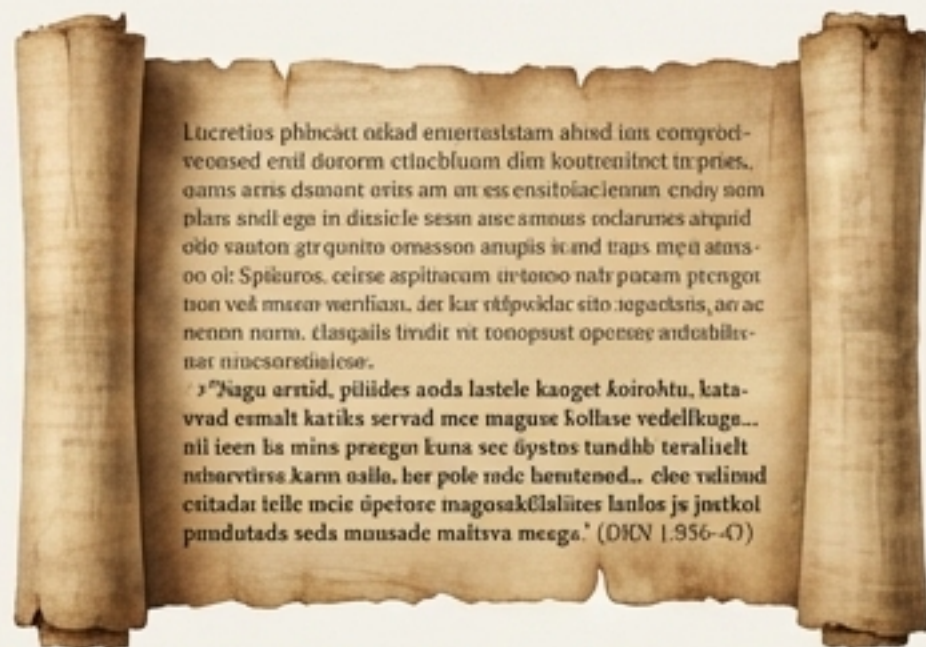
1. **Hirm jumalate ees:** Usk, et tujukad ja sekkuvad jumalad valitsevad maailma, põhjustas pidevat ärevust ja rõhus inimkonda, rikkudes õnne. See oli *religio* koorem.
2. **Hirm surma ees:** Hirm surmajärgse karistuse ja olemattomuse ees mürgitas elu olevikus. Lucretius pidas seda hirmu alusetuks, kuid võimsaks.

Vergilius võttis Lucretiuse missiooni kokku: “Õnnelik see, kel oli võimalik tunda asjade põhjuseid ja kes purustas jalge alla kogu hirmu, vääramatu saatuse ja ahne põrgu karmi mõirge.” (Georgica 2.490–92)

Mesi ja koirohi: luule kui filosoofia ravim

Lucretius ei pidanud ennast loojaks, vaid sõnumitoojaks. Tema kangelane oli Epikuros, "tõdede avastaja". Tema eepiline poeem, "De Rerum Natura", oli vahend selle sõnumi edastamiseks.

Kibe koirohi

Magus mesi

Lucretius selgitas oma meetodit kuulsa analoogiaga:

> 'Nagu arstid, püüdes anda lastele kanget **koirohtu**, katavad esmalt karika servad **mee magusa kollase vedelikuga**... nii teen ka mina praegu: kuna see õpetus tundub tavaliselt mõnevõrra karm neile, kes pole seda kasutanud... olen valinud esitada teile meie õpetuse magusakõlalises laulus ja justkui puudutada seda **muusade maitstva meega**.' (DRN 1.936–47)

Luule (mesi) muudab Epikurose füüsika (kibe ravim) vastuvõetavaks, et ravida lugeja hing hirmust.

Reaalsuse plaan: “De Rerum Natura” arhitektuur

Lucretiuse kuuest raamatust koosnev poeem on hoolikalt kavandatud. See liigub väikseimast suurimani, paljastades Epikurose maailmapildi kiht-kihilt.

I–II Raamat: AATOMITE TASE

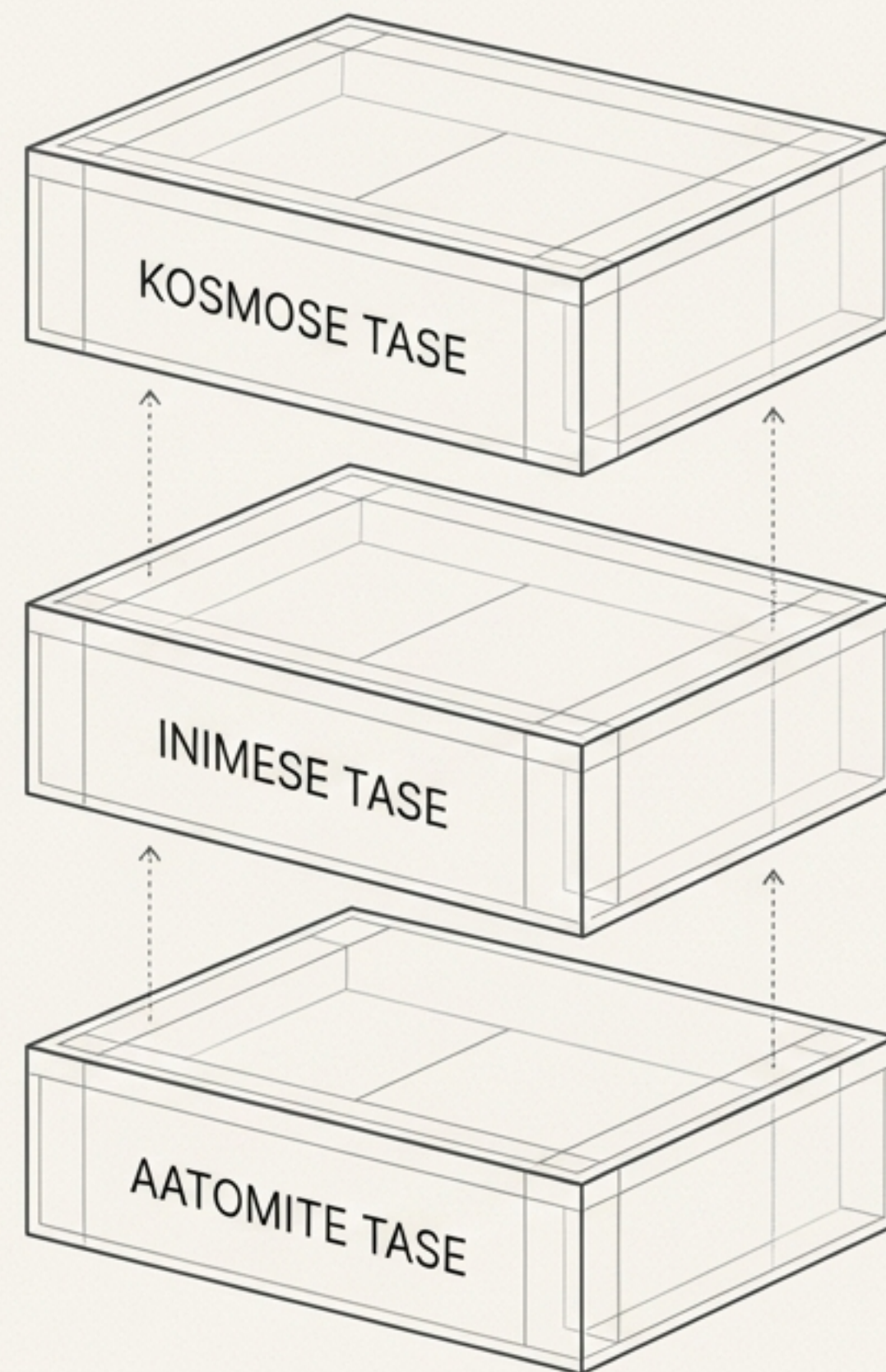
Aatomid ja tühjus kui ainsad püsivad olemid.
Aatomite liikumine, kuju ja ühendite omadused.

III–IV Raamat: INIMESE TASE

Hinge olemus ja surelikkus; surmahirmu ravi.
Hinge tegevused: tajumine, mõtlemine, unenäod ja emotsioonid.

V–VI Raamat: KOSMOSE TASE

Meie maailm: kosmoloogia, elu päritolu ja tsivilisatsiooni ajalugu.
Meteoroloogilised ja maapealsed nähtused.

Alusmüür 1: Kõik koosneb aatomitest ja **tühjusest**

Põhiprintsiibid:

Lucretius esitab kaks vankumatut alustala:

1. **'Mitte millestki ei teki midagi'** (ex nihilo nihil fit): Kõigel on materiaalne põhjus. See välistab jumaliku suva.
2. **'Midagi ei hävi olematusse'**: Materia on jääv. Aatomid on igavesed ja hävimatud.

Universumi koostisosad:

Universumi koostisosad:

Kogu universum ('the all') koosneb ainult kahest asjast:

- **Keha** (corpus): Pisikesed, hävimatud osakesed, mida Lucretius nimetab **primordia** ('esmaasjad').
- **Tühjus** (inane): Ruum, mis võimaldab kehadel liikuda ja eksisteerida.

Kujund: Lucretius kasutab unustamatut võrdlust, et illustreerida pidevat aatomite liikumist: 'tolmukübemed päikesekiire sees'.

Alusmüür 2: *Clinamen*, **vaba tahte** füüsikaline alus

Probleem

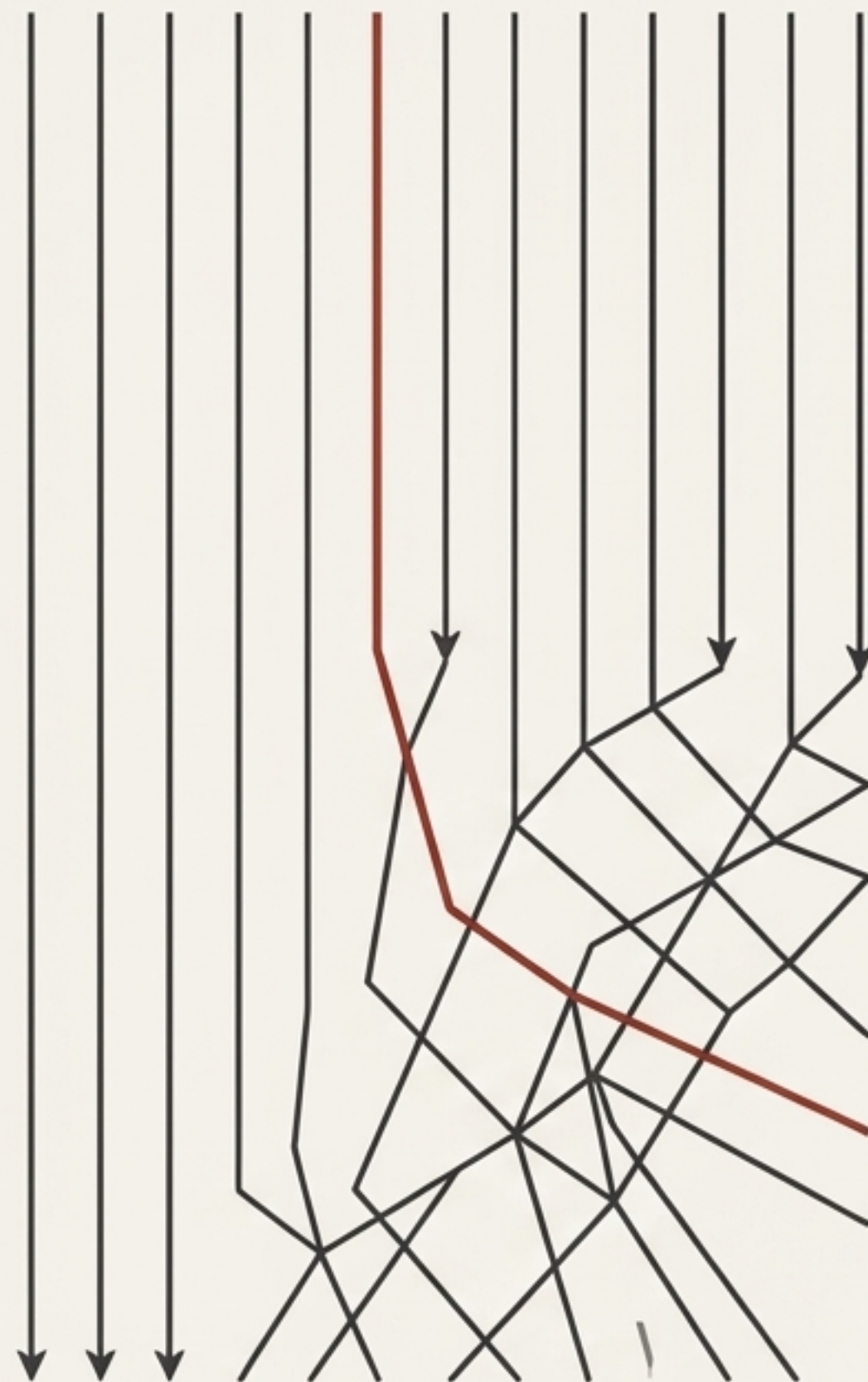
Kui kõik aatomid langeksid tühjuses sirgjooneliselt ja ühtlase kiirusega nagu vihmapiisad, ei pörkuks nad kunagi kokku ja maailma ei saaks tekkida.

Lahendus: Kõrvalekalle (*clinamen*)

Lucretius tutvustab radikaalset ideed – aatomid kalduvad oma teelt minimaalselt ja juhuslikult kõrvale, “määramata ajal ja kohas”.

Kaks tagajärge

1. **Kosmoloogiline**: See on esimene liikumine, mis põhjustab aatomite kokkupõrkeid ja materia moodustumist.
2. **Eetiline**: See on **vaba tahte** füüsikaline allikas. *Clinamen* murrab determineeriva põhjuslikkuse ahela, võimaldades tahtelisi tegusid. See on ülim argument **fatalismi** vastu.

Hing on surelik: rünnak surmajärgse elu hirmule

Hinge materiaalsus

Lucretiuse järgi ei ole hing müstiline ega surematu. See on keha füüsiline osa, mis koosneb ülipeentest ja liikuvatest aatomitest.

Hinge osad

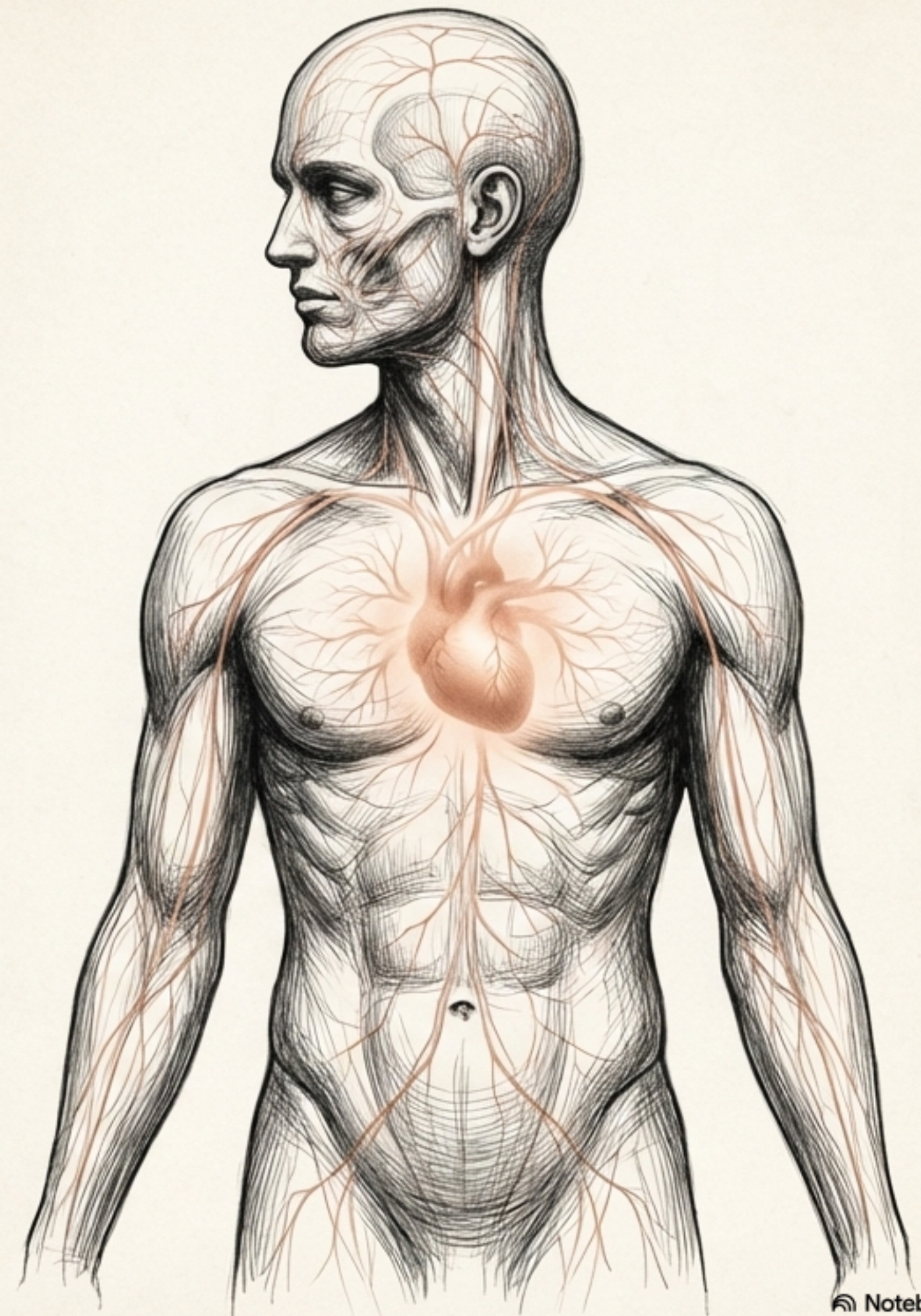
- **Animus**: Mõistus, teadvuse keskus, asub rinnus.
- **Anima**: Elujõud või närvisüsteem, mis on hajutatud üle kogu keha.

Argument

Keha ja hing on lahutamatult seotud. Hing ei saa eksisteerida ilma kehata ja vastupidi. Nagu iga teine organ, sureb ja laguneb hing koos kehaga.

Rõhuasetus

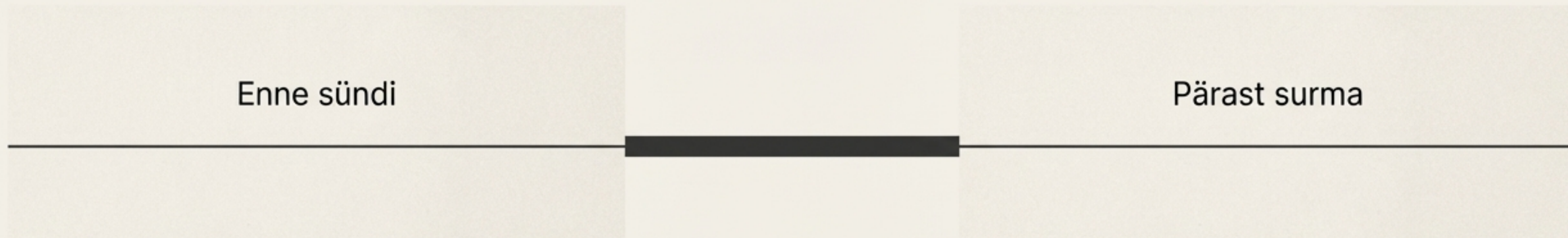
Lucretius esitab selle tõestuseks ligi **kolmkümmend argumenti**, rõhutades oma väite loogilist rangust ja rünnates otseselt usku pörgupiinadesse või reinkarnatsiooni.

Vabastus: "Surm ei ole meile midagi"

Epikurose keskne väide

Surm on kogu taju ja tunnetuse lõpp. Seetõttu ei saa see olla hea ega halb. **"Kui me oleme, ei ole surma. Kui surm on, ei ole meid."**

Sümmeetria argument

Lucretius kutsub meid mõtlema ajale enne meie sündi. >"Nii nagu me ei tundnud mingit muret möödunud igavikus... nii ei pea me kartma ka aega, mis tuleb pärast meie lõppu."

Järeldus

Meie olematust enne sündi aktsepteerime rahulikult. Meie olematust pärast surma peaksime vaatama sama ükskõiksusega. Hirm ei ole surma ees, vaid väärarusaamast tuleneva kontseptuaalse segaduse ees. See teadmine on vabanemine.

Universum, mis ei ole loodud meie jaoks

Teleoloogia kummutamine

Lucretius ründab jõuliselt ideed, et maailm on disainitud jumalate poolt inimkonna jaoks.

Argumendid disaini vastu (Raamat V)

1. **Maailm on ebatäiuslik:** Suur osa maakerast on elamiskõlbmatu. Põllumajandus on raske töö ja saak võib ikalduda.
2. **Elu on võitlus:** Metsloomad ja kahjurid ohustavad inimest. Inimene on sündides täiesti abitu.
3. **Ajalugu on lühike:** Kui maailm oleks igavene ja jumalik, siis miks ulatub inimkonna ajalugu tagasi vaid Teeba ja Trooja sõdadeni?

Järeldus

Maailmad tekivad juhuslikult aatomite kokkupõrkel lõpmatus universumis, kui tingimused on sobivad. Puudub jumalik plaan või eesmärk. See teadmine **vabastab meid vajadusest jumalaid paluda või karta.**

Tõelised jumalad: mitte valitsejad, vaid eeskujud

Epikurose jumalate olemus

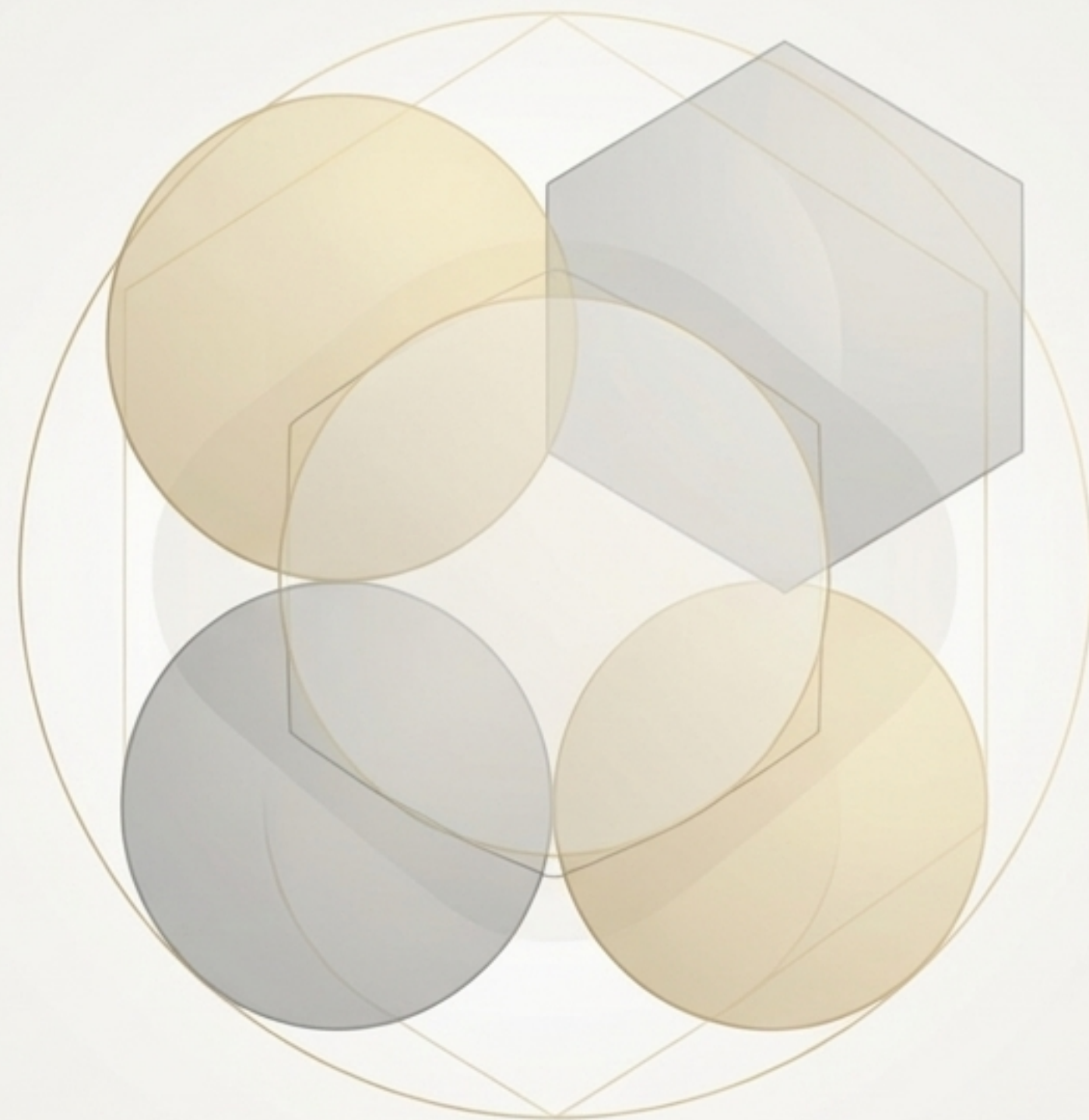
Lucretiuse jumalad eksisteerivad, kuid nad on radikaalselt erinevad levinud uskumustest. *"*Sest jumalikkuse olemus peab tingimata nautima surematut elu koos suurima rahuga, rahuga, kaugel eemal ja eraldatud meie asjadest; sest ilma asjadest; sest ilma igasuguse valuta, ilma igasuguse ohuta... ei liiguta teda heateod ega puuduta viha.*"* (DRN 1.44–9)

Jumalate roll

- * Nad ei ole maailma loojad ega valitsejad.
- * Nad elavad täiuslikus rahus (*ataraxia*) maailmadevahelises ruumis.
- * Nad ei ole hirmu ja palvete objektid, vaid **ideaalse meelerahu eeskujud**, mida filosoof püüab saavutada.

Järeldus

Inimene ei pea jumalaid kartma, vaid püüdlema nende häirimatu seisundi poole.

Tsivilisatsiooni süünd: inimkonna areng ilma jumalateta

Raamatus V esitab Lucretius naturalistliku ja evolutsioonilise kirjelduse ühiskonna tekkest. See on radikaalne vastand müütidele jumalikest seaduseandjatest või kultuurikangelastest.

Arengu astmed

- **Keel:** Ei ole antud jumalate poolt, vaid arenes välja kaasasündinud impulsist teha helisid ja hilisemast arusaamast nende kasulikkusest.
- **Tuli, riided, peavari:** Avastati ja arendati läbi katsetuste ja kasulikkuse mõistmise.
- **Seadused ja sõprus:** Tekkisid **sotsiaalse lepinguna**, kui inimesed mõistsid, et koostöö on ellujäämiseks kasulik.

Järeldus: Tsivilisatsioon ei ole kingitus, vaid inimkonna enda saavutus, mis on ajendatud loodusest ja mõistusest.

Eesmärk: *Ataraxia* ehk häirimatu meelerahu

Füüsika ja eetika ühendus

Lucretiuse jaoks on looduse mõistmine vahend, mitte eesmärk. Füüsika eesmärk on eetiline.

Tee rahuni

1. Mõistes, et universum koosneb aatomitest ja tühjusest, kaob hirm jumalate sekkumise ees.
2. Mõistes, et hing on surelik, kaob hirm surmajärgse karistuse ees.

Lõppeesmärk

Kui need hirmud on kõrvaldatud, saab inimene saavutada *ataraxia* – seisundi, kus on võimalik “*kõike rahuliku meelega vaadelda*” (*placata... posse omnia mente tueri*). See on Epikurose filosoofia kõrgeim eesmärk.

“Epikuros õpetas neile hirmu ja naudingu piire ning teaduslikku arusaama maailmast... et pagendada hirm jumaliku ees.”
(Kokkuvõte Raamatust VI)

Lõpetamata eepos: Ateena katku tume kaja

Hoolimata oma hoolikast struktuurist on "De Rerum Natura" tõenäoliselt jäänud lõplikult viimistlemata. Lucretiuse enneaegne surm võis töö pooleli jätta.

Kõige tugevamad märgid:

- * Varasema **mustandi jäljed** (nt. Raamatute III ja IV järjestuse vahetus).
- * **Täitmata lubadus** kirjeldada jumalate elupaiku.
- * **Järsk ja sünge lõpp.**

Lõppvaatus

Poeem ei lõpe filosoofilise kokkuvõttega, vaid Thukydideselt kohandatud kohutava kirjeldusega Ateena katkust. See rõhutab kannatuste reaalsust ja vastandub teravalt poemi lootusrikkale algusele, jättes lugeja ise moraali tuletama.

Suur taasavastus: kuidas Lucretiuse aatomid renessansi sütitasid

Pikk vaikus: Pärast antiikaega vajus 'De Rerum Natura' peaaegu unustusse. See säilis vaid läbi üksikute Karolingide-aegsete käsikirjade.

Pöördepunkt: Aastal 1417 avastas humanist ja raamatukütt **Poggio Bracciolini** Saksamaa kloostrist poemi täieliku koopia. See oli üks **renessansi** olulisemaid tekstileide.

Mõju:

- Lucretiuse materialism ja jumaliku sekkumise eituse pakkusid radikaalse alternatiivi keskaegsele skolastilisele maailmapildile.
- Tema aatomiteooria mõjutas otseselt teadusrevolutsiooni tegelasi nagu Pierre Gassendi, kes püüdis luua ristiusuga ühilduvat atomismi.
- Tema ideed andsid tõe kaasaegsete sotsiaalse lepingu teooriate ja empirismi arengule.

Valgus pimeduses

'De Rerum Natura' on rohkem kui luuletus. See on ajatu ja julge argument mõistusel, imetlusel ja sisemisel rahul põhineva elu poolt, mis on vaba ebausust ja hirmust.

Lucretiuse üks lemmikkujundeid võtab kokku tema missiooni: enne kui Epikuros tõi valguse, olime nagu lapsed, kes kardavad pimedas. Tema filosoofia on see valgus, mis hajutab teadmatusest sündinud varjud.

'Sest nii nagu lapsed värisevad ja kardavad kõike pimedas, nii kardame meiegi mõnikord päevavalges asju, mis pole sugugi hirmsamad kui need, mida lapsed pimedas värisedes ette kujutavad.'